

ΔΙΚΤΥΟ για τη
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
στην Ελλάδα
και την Ευρώπη

www.todiktio.eu
info@todiktio.eu

**PAPERS –
PUBLICATIONS
ΜΑΡΤΙΟΣ 2019**

Άνθρωπος και δουλειά στον 21^ο αιώνα – Ο κόσμος και η Ελλάδα

Ανάλυση:

*Απειλές, Ευκαιρίες και Προκλήσεις για το
Μέλλον της Εργασίας στην 4η Βιομηχανική
Επανάσταση – Η απάντηση στον
Τεχνολογικό*

Σύνταξη:

Δρ Μαρίλη Μέξη
Διευθύντρια του ΔΙΚΤΥΟΥ

Γιώργος Παπούλιας
Πολιτικός Επιστήμονας – Συνεργάτης του ΔΙΚΤΥΟΥ

Επεξεργασία στοιχείων:

Χαρά Σερέτη
Δικηγόρος – Συνεργάτιδα του ΔΙΚΤΥΟΥ

ΔΙΚΤΥΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Τηλ. 210 9247814
Φαξ 210 9227244

Διάκου 20 & Συγγρού 1
11743, Αθήνα

www.todiktio.eu
info@todiktio.eu

Περιεχόμενα:

Σελίδα:

1. Η μεγάλη απειλή: Λαϊκισμός 4.0.....	3
2. Οι παγκόσμιες προκλήσεις και ο διεθνής προβληματισμός - Η συμμετοχή του ΔΙΚΤΥΟΥ.....	5
3. Οι προκλήσεις για τις χώρες: επαναπροσδιορίζοντας το κοινωνικό συμβόλαιο.....	7
3.1 Δέσμη προτάσεων σε διεθνές επίπεδο.....	8
4. Η Ελλάδα που αργεί.....	11
5. Δυνατά σημεία, αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές για την Ελλάδα.....	12
5.1 Οι προτάσεις για την Ελλάδα.....	14
6. Με ορίζοντα το μέλλον.....	15

Σύνοψη:

Η παρούσα ανάλυση καταπιάνεται με την μεγάλη απειλή του Τεχνολαϊκισμού (Λαϊκισμός 4.0), στην διεθνή και ελληνική εκδοχή του, τις διεθνείς συμμαχίες και συγκρούσεις στο χώρο της εργασίας, τα νέα πρότυπα για την προστασία της εργασίας και τις νέες ευθύνες για τις επιχειρήσεις, τα οποία συντελούνται στο πλαίσιο της εξελισσόμενης 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης. Προτείνεται ακόμη μια δέσμη 10 σημείων για το νέο «Κοινωνικό Συμβόλαιο» ενόψει των συντελούμενων ανατροπών στην αγορά εργασίας και επικεντρώνεται στην περίπτωση της Ελλάδας που αργεί να προετοιμαστεί για την νέα εποχή παρότι έχει τις δυνατότητες. Παρουσιάζονται τα αδύνατα σημεία αλλά και τα πλεονεκτήματα της χώρας. Ο Λαϊκισμός 4.0 τελικά αποδεικνύεται πολύ σκληρός για να πεθάνει αλλά όχι ανίκητος.

1. Η μεγάλη απειλή: Λαϊκισμός 4.0

Η πρόσφατη «λαϊκιστική στροφή» στην Ευρώπη και την Αμερική σηματοδότησε μια σειρά σκληρών πολιτικών αντιπαραθέσεων που επανέφεραν δυναμικά στο προσκήνιο το ερώτημα: Τι γεννά τον «λαϊκισμό»; Αν και διαφορετικοί τύποι λαϊκισμών συνδέονται με διαφορετικά αίτια και πολιτικούς χώρους, η ανάλυση τα τελευταία χρόνια κυρίως επικεντρώνεται στο πώς η μετανάστευση σε συνδυασμό με την ανισότητα, την οικονομική ανασφάλεια αλλά και την απώλεια εμπιστοσύνης στους δημοκρατικούς θεσμούς θρέφουν τον δεξιό και αριστερό εθνο-λαϊκισμό.

Ωστόσο ο εθνο-λαϊκισμός είναι μία μόνο όψη της λαϊκιστικής στροφής. Γύρω από αυτό που οι οπαδοί του εθνο-λαϊκισμού προσλαμβάνουν ως οικονομική ανισότητα, μεταναστευτική εισβολή και πολιτική περιθωριοποίηση βρίσκεται ο φόβος για την τεχνολογική εξέλιξη. Ο **τεχνολαϊκισμός** ή - όπως θα τον αποκαλούσαμε, «Λαϊκισμός 4.0»¹ - λειτουργεί παράλληλα αλλά σε αντίθεση με τις εξελίξεις στην 4^η Βιομηχανική Επανάσταση (Industrie 4.0.). Οι νεο-Λουδίτες λαϊκιστές δεν σπάνε μηχανές, αλλά αναπτύσσουν εχθρική στάση απέναντι στον αυτοματισμό και την ψηφιακή καινοτομία, ενθαρρύνοντας περιορισμούς και απαγορεύσεις. Το ενδιαφέρον είναι ότι ο τεχνολαϊκισμός είναι υπόστρωμα ή παρακλάδι του εθνο-λαϊκισμού, το οποίο αναπαράγεται σε διάφορες εκδοχές νατιβισμού², εθνικισμού και οικονομικού προστατευτισμού ανάλογα με τις κοινωνικο-οικονομικές και γεωγραφικές συνθήκες. Ο Trump, για παράδειγμα, επιρρίπτει ευθύνες για την απώλεια θέσεων εργασίας από τον αυτοματισμό στις φυλετικές και γεωγραφικές διακρίσεις, στην μετανάστευση, στο εξωτερικό εμπόριο, και σε τρίτες χώρες (Κίνα, Μεξικό).

Το ενδιαφέρον είναι ότι ο τεχνολαϊκισμός είναι υπόστρωμα ή παρακλάδι του εθνο-λαϊκισμού, το οποίο αναπαράγεται σε διάφορες εκδοχές νατιβισμού, εθνικισμού και οικονομικού προστατευτισμού ανάλογα με τις κοινωνικο-οικονομικές και γεωγραφικές συνθήκες

Σε διεθνές επίπεδο, ο λαϊκισμός 4.0 διατρέχει δυνάμεις από ολόκληρο το πολιτικό φάσμα από την άκρα δεξιά ως την άκρα αριστερά, ενώ όπου η αυτοματοποίηση παίζει σημαντικό ρόλο στην παραγωγή μπορεί να βρει μαζική λαϊκή ανταπόκριση. Οι οικονομολόγοι του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, Frey, Berger και Chen, σε πρόσφατη έρευνα τους³ εντοπίζουν μια

¹ Βλ. Μέξη Μ. «Λαϊκισμός 4.0», Το Βήμα 15.03.2019, <https://www.tovima.gr/2019/03/15/opinions/laikismos-4-0/>

² Ο νατιβισμός, κατά τον Mudde είναι μια ιδεολογία που υποστηρίζει ότι τα κράτη πρέπει να κατοικούνται αποκλειστικά από μέλη της αυτόχθονος ομάδας («το έθνος»), και ότι οι μη αυτόχθονες πολίτες και ιδέες απειλούν ριζικά το ομοιογενές έθνος-κράτος

³ Βλ. Frey, K.B, Berger, T. and Chen, C. (2018), POLITICAL MACHINERY: DID ROBOTS SWING THE 2016 U.S. PRESIDENTIAL ELECTION? (Oxford Martin School, University of Oxford).

ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της αύξησης της αυτοματοποίησης και της επιτυχίας της λαϊκιστικής υποψηφιότητας του Trump στις Προεδρικές εκλογές του 2016. Η συσχέτιση είναι ιδιαίτερος ισχυρή στις λεγόμενες «αμφιταλαντευόμενες πολιτείες (swing states)», η ψήφος των οποίων είναι ορισμένες φορές καθοριστική για την ανάδειξη του Προέδρου. Η μελέτη τους αποδεικνύει ότι Πολιτείες όπως π.χ. το Μίσιγκαν, η Πενσυλβάνια και το Ουισκόνσιν θα είχαν μετατοπιστεί υπέρ της Clinton, και όχι υπέρ του Trump, αν η εισαγωγή ρομπότ στις τοπικές αγορές εργασίας ήταν μόλις 10% μικρότερη. Οι οικονομολόγοι συμφωνούν πως, μακροπρόθεσμα, η αυτοματοποίηση θα έχει, μεγαλύτερο ρόλο στην απώλεια θέσεων εργασίας απ' ό,τι η παγκοσμιοποίηση. Στο σενάριο αυτό οι νεο-Λουδήτες λαϊκιστές αναμένεται να αναδειχθούν σε ισχυρό παράγοντα *αποσταθεροποίησης* του κόσμου της εργασίας, αν τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί δεν προετοιμαστούν σωστά για τις επιπτώσεις.

Η ελληνική εκδοχή του τεχνολαϊκισμού φαίνεται να είναι μια αντιλαϊκή, κλειστή και αναχρονιστική πολιτική απέναντι στην απασχόληση.

Είναι ο «λαϊκισμός 4.0» ένα φαινόμενο που αφορά μόνο χώρες με υψηλή αυτοματοποίηση; Όχι. Ο τεχνολαϊκισμός τροφοδοτεί τον αναχρονισμό και την πολιτική πόλωση σε διάφορα πεδία και χώρες. Στη χώρα μας, για παράδειγμα, το νομοθετικό πλαίσιο παρενέβη αποτρεπτικά στη λειτουργία των ψηφιακών πλατφόρμων και εφαρμογών για επιλογή ταξί, βάζοντας φραγμό στην *Uber* και δημιουργώντας εμπόδια στην *Beat* είναι σημάδι ενός *καθεστωτικού και συντεχνιακού νεολουδιτισμού* σε συνδυασμό με έναν παλαιάς κοπής λαϊκισμό και πελατειασμό. Αντί να βάλει κανόνες που να ευνοούν τον υγιή ανταγωνισμό και να εξασφαλίζουν και εργαζόμενους και καταναλωτές έκλεισαν τα μάτια σε αυτό που έρχεται. Η ελληνική εκδοχή του τεχνολαϊκισμού φαίνεται να είναι μια αντιλαϊκή, κλειστή και αναχρονιστική πολιτική απέναντι στην απασχόληση. Χαρακτηριστικό της νομοθετικής παρέμβασης για τις ψηφιακές πλατφόρμες στις μεταφορές είναι ότι εδραιώνει ένα σύστημα που πλήττει περισσότερο τους φτωχότερους καταναλωτές εφόσον οι εύποροι δεν έχουν πρόβλημα να πληρώνουν περισσότερα και να απολαμβάνουν καλύτερες υπηρεσίες. Αποσκοπεί δε να διχάσει την κοινή γνώμη σχετικά με ζητήματα που θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν σε πιο τεχνοκρατική βάση και μετά από ουσιαστικό κοινωνικό διάλογο. **Αποτελεί ταυτόχρονα ένα ακόμα παράδειγμα «εθνικού στρουθοκαμηλισμού», μπροστά στις επερχόμενες αναπόφευκτες τεχνολογικές αλλαγές και εξελίξεις σε ένα πλήρως διεθνοποιημένο περιβάλλον, ο οποίος απλώς καταφέρνει να μεταθέσει το πρόβλημα λίγα χρόνια ή λίγους μήνες, μετά.** Όσο κι αν είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό σε μια χώρα που η γενικότερη οργανωτική κουλτούρα δεν χαρακτηρίζεται από μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, η νέα μορφή οικονομίας, παραγωγής και εργασίας είναι ήδη εδώ και καλεί όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, με πρώτη την ελληνική πολιτεία, να αναλάβουν την ευθύνη της προετοιμασίας και προσαρμογής της χώρας στις νέες συνθήκες. Διαφορετικά μετακυλύουν ένα δυσβάστακτο κόστος καθυστέρησης και μειονεξίας σε διεθνές επίπεδο στις παρούσες και τις

μελλοντικές γενιές. Στην παρούσα ανάλυση προσπαθούμε να παρέχουμε συγκεκριμένες κατευθύνσεις που θα ευθυγραμμίσουν την Ελλάδα με τις διεθνείς εξελίξεις και θα βοηθήσουν στην ενίσχυση του ρόλου και της ανταγωνιστικότητας της στο παγκόσμιο περιβάλλον.

2. Οι παγκόσμιες προκλήσεις και ο διεθνής προβληματισμός – Η συμμετοχή του ΔΙΚΤΥΟΥ

Ο δημόσιος διάλογος σχετικά με το πώς διεθνείς οργανισμοί, οι κυβερνήσεις, οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι οφείλουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της τεχνολογικής προόδου εξελίσσεται με έντονο ρυθμό. Η ταχύτερη εξέλιξη της τεχνολογίας εμπεριέχει οφέλη, αλλά προκαλεί και νέες ανισότητες. Το ερώτημα είναι πώς θα βοηθηθούν αυτοί που πλήττονται περισσότερο, αποφεύγοντας τις σειρήνες του τεχνολογικού. Ως ΔΙΚΤΥΟ για την Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη συμμετέχουμε ενεργά με συνέδρια, μελέτες, διεθνή προγράμματα ερευνητικού και γνωμοδοτικού χαρακτήρα και στενή συνεργασία με πανεπιστήμια και διεθνείς οργανισμούς. Ήδη εδώ και δύο χρόνια περίπου μελετάμε στο πλαίσιο ενός διεθνούς ερευνητικού προγράμματος που υλοποιείται σε συνεργασία με το Τμήμα Κοινωνικού Διαλόγου του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας (ΔΟΕ) και Πανεπιστήμια της Ευρώπης τρόπους που μπορεί να διασφαλιστεί η προστασία της εργασίας σε συνδυασμό με την καινοτομία στην «οικονομία της πλατφόρμας» που περιλαμβάνει τις ψηφιακές πλατφόρμες τύπου Uber, Amazon, Airbnb και πολλές άλλες που αναπτύσσονται συνεχώς. Ενώ η ανάπτυξη της «οικονομίας της πλατφόρμας» μπορεί να βελτιώσει την αντιστοιχία της ζήτησης και προσφοράς εργασίας, ταυτόχρονα τροποποιεί την παραδοσιακή εργασία –όπως την γνωρίζαμε μέχρι σήμερα- και προάγει νέες προκλήσεις κανόνων και δικαιωμάτων στην αγορά εργασίας. Το βασικό ερώτημα είναι εάν οι «ψηφιακοί εργαζόμενοι» έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους «αναλογικούς» εργαζομένους, όπως η ελάχιστη προστασία μισθών και οι συμβάσεις συλλογικής διαπραγμάτευσης. Επίσης, το κατά πόσο θεωρείται θεμιτή η χρήση αλγόριθμων από τις ψηφιακές πλατφόρμες για την επιτήρηση και αξιολόγηση της εκτελούμενης εργασίας (*management by algorithm*), με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να τελούν συνέχεια υπό πίεση.

Μέχρι σήμερα στην Ευρώπη και διεθνώς δεν έχει υπάρξει κοινή και εναρμονισμένη αντιμετώπιση των ανοιχτών εργασιακών ζητημάτων της «οικονομίας της πλατφόρμας»⁴. Λόγω της *διασυνοριακής λειτουργίας* των

⁴ Για τον σχετικό προβληματισμό σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης βλ. τις εξής μελέτες: European Parliament (2016), *THE SOCIAL PROTECTION OF WORKERS IN THE PLATFORM ECONOMY* (Directorate General for Internal Policies Policy Department A: Economic and Scientific Policy. IP/A/EMPL/2016-11, PE 614.184). European Political Strategy Centre (2016), *THE FUTURE OF WORK: SKILLS AND RESILIENCE FOR A WORLD OF CHANGE* (Issue 13, 10 June). European Social Insurance Platform (2017), *STATUTORY PENSION INSURANCE OF DIGITAL PLATFORM WORKERS – A COMPARATIVE PERSPECTIVE* (Technical Paper, 8 March), European Commission (2016), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *A EUROPEAN AGENDA FOR THE COLLABORATIVE ECONOMY* (COM (2016) 0356 final, Brussels, 2 June), European Commission (2018), *PROPOSAL FOR A COUNCIL RECOMMENDATION ON*

ψηφιακών πλατφόρμων και των *διαφοροποιήσεων* των εθνικών εργατικών νομοθεσιών η κατάσταση παραμένει ασαφής. Το αποτέλεσμα είναι αβεβαιότητα και ένας μεγάλος αριθμός εργαζομένων να ζει σε έντονη εργασιακή ανασφάλεια.

Ευρύτερα, οι τεχνολογικές εξελίξεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης μεταβάλλουν το χώρο της εργασίας και δημιουργούν νέες ευκαιρίες για τη βελτίωση της ποιότητάς της. Η εκμετάλλευση όμως αυτών των ευκαιριών απαιτεί άμεση και αποφασιστική δράση. Η τεχνητή νοημοσύνη, ο αυτοματισμός και η ρομποτική θα προάγουν τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε νέα πεδία, παράλληλα όμως θα οδηγήσουν στην ανεργία όλους εκείνους τους λιγότερο εφοδιασμένους ως προς την εκμετάλλευση των νέων δεδομένων.⁵ Οι απαιτούμενες δεξιότητες του σήμερα δεν ταιριάζουν στην εργασία του αύριο, ενώ νεοαποκτηθείσες σύγχρονες ικανότητες ίσως γρήγορα καταστούν ξεπερασμένες. Η πράσινη οικονομία επρόκειτο να δημιουργήσει εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας με την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών και καθαρών τεχνολογιών άλλες όμως θα τις ανατρέψει, κυρίως όσες έχουν να κάνουν με τις βιομηχανίες έντασης ενέργειας και εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Οι μεταβολές στα δημογραφικά δεδομένα φαίνονται εξίσου σημαντικές. Ο νέος αυξάνονται σε ορισμένα μέρη του κόσμου ενώ οι γηραιότεροι επιβαρύνουν την αγορά εργασίας καθώς και το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Κάθε χώρα και κάθε πολίτης οφείλει να εκμεταλλευτεί το πλήθος των καινούριων πιθανοτήτων που ανοίγονται μπροστά του και να διαμορφώσει ένα καλύτερο μέλλον οικονομικής ασφάλειας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

*Οι απαιτούμενες δεξιότητες του σήμερα δεν
ταιριάζουν στην εργασία του αύριο, ενώ
νεοαποκτηθείσες σύγχρονες ικανότητες ίσως
γρήγορα καταστούν ξεπερασμένες.*

Όσοι φορείς συμμετέχουμε στον διεθνή προβληματισμό κάνουμε λόγο για την ανάγκη να υπάρξει ένα «NEW New Deal» ένα σύνολο καινοτόμων προτάσεων με επίκεντρο τον Άνθρωπο (human-centred agenda). Μια τολμηρή προοδευτική ατζέντα η οποία θα αποτελέσει το *διεθνές σημείο αναφοράς* και θα «τρέξει» στη βάση ενός ισχυρού μείγματος εμπορικών, χρηματοοικονομικών, οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

ACCESS TO SOCIAL PROTECTION FOR WORKERS AND THE SELF-EMPLOYED (Strasbourg: COM(2018) 132 final).

⁵ Οι θέσεις εργασίες οι οποίες κινδυνεύουν περισσότερο απέναντι στην πλήρη αυτοματοποίηση είναι οι εργασίες ρουτίνας είτε αυτές είναι διανοητικές είτε χειρωνακτικές. Εν όψει των εξελίξεων αυτών, οι αμιγώς ανθρώπινες δεξιότητες όπως η δημιουργικότητα, η επικοινωνία, η κριτική σκέψη και η ικανότητα συνεργασίας στα πλαίσια ομάδων εργασίας γίνονται πολύ σημαντικοί δείκτες απασχολησιμότητας στο μέλλον. Βλ. *THE FUTURE OF JOBS 2018*, World Economic Forum.

Σε πρώτη φάση, στην **προοδευτική ατζέντα** για ένα **ανθρωποκεντρικό μέλλον** της εργασίας και την διακυβέρνησή του σε παγκόσμιο επίπεδο εντάσσονται **δύο προτάσεις**:

I. Η δέσμευση από τις χώρες πάνω σε μια δέσμη ελάχιστων *παγκόσμιων προτύπων προστασίας της εργασίας*, τα οποία θα επιχειρήσουν σταδιακά να εναρμονίσουν τις πολιτικές των χωρών απέναντι στα ανοιχτά ζητήματα. Στο πλαίσιο αυτό, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Μέλλον της Εργασίας του ΔΟΕ καλεί τις κυβερνήσεις, τους εργοδότες και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις να συμφωνήσουν πάνω σε μια «Καθολική Εγγύηση Εργασίας» (universal labour guarantee), η οποία θα κατοχυρώνει το δικαίωμα σε επαρκή διαβίωση, προστασία της υγείας και της ασφάλειας, και **θα διασφαλίζει μέγιστους περιορισμούς στο ωράριο εργασίας για όλους τους εργαζομένους**, ανεξάρτητα από τη συμβασιακή ρύθμιση ή το καθεστώς απασχόλησής τους. Παράλληλα θα προστατεύει την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και το δικαίωμα συλλογικών διαπραγματεύσεων, το οποίο είναι τώρα υπό αμφισβήτηση κυρίως για τους εργαζόμενους στην «οικονομία του διαμοιρασμού».

II. Την ίδια στιγμή γίνεται λόγος ώστε να υπάρξουν νέα **πρότυπα ψηφιακής λογοδοσίας και ευθύνης των επιχειρήσεων**. Στην ουσία μιλάμε για ένα νέο μοντέλο «Εταιρικής Ψηφιακής Ευθύνης (ΕΨΕ)», δηλαδή ένα σύνολο κανόνων και αρχών που θα διασφαλίζουν ότι ο Άνθρωπος (κι όχι τα ρομπότ ή οι αλγόριθμοι) είναι στο επίκεντρο της καινοτομίας. Πρόκειται δηλαδή για τη μετεξέλιξη του μοντέλου της «Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ)» που πρώτη η Ευρώπη προώθησε το 2002 με την *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την ΕΚΕ*, όταν Επίτροπος Κοινωνικών Υποθέσεων ήταν η Άννα Διαμαντοπούλου. Ο ρόλος της Ε.Ε. είναι ιδιαίτερα σημαντικός εφεξής για την υιοθέτηση ενιαίων προδιαγραφών λειτουργίας του νέου μοντέλου ΕΨΕ και την αποφυγή διαφορετικών προσεγγίσεων σε εθνικό επίπεδο.

3. Οι προκλήσεις για τις χώρες: επαναπροσδιορίζοντας το κοινωνικό συμβόλαιο

Για την εφαρμογή των παραπάνω προτάσεων, οι εθνικές κυβερνήσεις σε συνεργασία με τις οργανώσεις εργαζόμενων και εργοδοτών οφείλουν να επαναπροσδιορίσουν το κοινωνικό συμβόλαιο, ώστε αυτό να μπορέσει πλέον να χαρίσει στους εργαζόμενους οικονομική πρόοδο και σταθερότητα, σεβασμό στα δικαιώματά τους και προστασία των δικαιωμάτων τους σε αντάλλαγμα της διαρκούς συμβολής τους στην οικονομία. Παράλληλα, να θέσουν σε εφαρμογή μηχανισμούς και κίνητρα με στόχο την προώθηση της τεχνολογικής καινοτομίας και την προσαρμογή των εργαζομένων με αποτελεσματικά συστήματα επανειδίκευσης και αναβάθμισης των δεξιοτήτων ώστε να μπορέσουν να παρακολουθήσουν την ταχεία διάδοση των

καινοτομιών και τις μεταβολές στην φύση και οργάνωση της εργασίας. Ο κοινωνικός διάλογος μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην εξασφάλιση του συμβολαίου αυτού, εφόσον όλοι οι δρώντες στην αγορά εργασίας συμμετέχουν πλήρως σε αυτόν.

3.1 Δέσμη προτάσεων σε διεθνές επίπεδο

Ένα ανθρωποκεντρικό πρόγραμμα για το μέλλον της εργασίας, οποίο τοποθετεί τους εργαζόμενους και την εργασία αυτών στο κέντρο της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής αλλά και επιχειρησιακής πρακτικής. Αυτό το πρόγραμμα, όπως έχει επεξεργαστεί από τον ΔΟΕ⁶, αποτελείται από δύο πυλώνες, οι οποίοι από κοινού στοχεύουν να ενισχύσουν την ανάπτυξη, τη δικαιοσύνη και τη βιωσιμότητα για τις τωρινές και μελλοντικές γενεές.

1. Αδιάκοπη και αυξανόμενη επένδυση στις ανθρώπινες ικανότητες

Διευκόλυνση των εργαζομένων να ακμάσουν εντός μιας ψηφιακής εποχής, να αναπτυχθούν και να προοδεύσουν σε ένα ευνοϊκό περιβάλλον το οποίο αυξάνει τις ευκαιρίες και την ευημερία τους. Ο πυλώνας αυτός περιλαμβάνει τα εξής:

- **Καθολικό δικαίωμα στη δια βίου μάθηση, στην επανεκπαίδευση και αναβάθμιση των δεξιοτήτων τους.** Η δια βίου μάθηση περιλαμβάνει την επίσημη και ανεπίσημη διδασκαλία από την παιδική ηλικία και βασική εκπαίδευση μέχρι την εκπαίδευση των ενηλίκων. Κυβερνήσεις, εργαζόμενοι και εργοδότες καθώς και εκπαιδευτικά ιδρύματα φέρουν από κοινού την ευθύνη για τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού και επαρκώς χρηματοδοτούμενου συστήματος δια βίου μάθησης.
- **Προσανατολισμός σε θεσμούς, πολιτικές και στρατηγικές οι οποίες θα υποστηρίξουν τους εργαζόμενους ενόψει των μεταβολών στην αγορά εργασίας.** Οι νέοι χρειάζονται καθοδήγηση στην όλο και δυσκολότερη μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εργαζόμενοι χρειάζονται διευρυμένες ευκαιρίες που θα τους επιτρέψουν να παραμείνουν οικονομικά ενεργοί σε όλη τους τη ζωή. Όλοι οι εργαζόμενοι χρειάζονται υποστήριξη απέναντι στις αυξανόμενες μεταβολές της αγοράς εργασίας, ενώ η χάραξη ενεργών πολιτικών για την αγορά εργασίας και των οργανισμών κατάρτισης, καθοδήγησης και υποστήριξης του εργατικού δυναμικού πρέπει να διευρυνθεί.
- **Πληροφόρηση κι ενημέρωση του συνόλου του πληθυσμού για τις επερχόμενες εξελίξεις και για τις ανάγκες προσαρμογής και προετοιμασίας.**
- **Εφαρμογή μεταρρυθμιστικού σχεδίου για την ισότητα των φύλων.** Η εργασία ξεκινάει από το σπίτι, από την άδεια μητρότητας/πατρότητας μέχρι την επένδυση σε δημόσιες υπηρεσίες φροντίδας, με σκοπό να

⁶ Βλ. την πρόσφατη μελέτη της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Μέλλον της Εργασίας του ΔΟΕ που δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο του 2019 με τίτλο *WORK FOR A BRIGHTER FUTURE GLOBAL COMMISSION ON THE FUTURE OF WORK*.

επιτευχθεί τελικά ο στόχος των ίσων ευκαιριών στο εργασιακό περιβάλλον. Η υποστήριξη της γυναικείας έκφρασης και πρόσληψης των γυναικών σε ηγετικές θέσεις, η καταπολέμηση της βίας και παρενόχλησης στον εργασιακό χώρο και η υιοθέτηση πολιτικών διαφάνειας όσον αφορά τις αμοιβές, αποτελούν απαραίτητα συστατικά ισότητας των δύο φύλων. Συγκεκριμένα μέτρα επίσης απαιτούνται για την διασφάλιση αυτής της ισότητας στις τεχνολογικά «απαιτητικές» θέσεις εργασίας του αύριο.

- **Παροχή καθολικής κοινωνικής προστασίας σε όλα τα στάδια του βίου.** Το μέλλον της εργασίας απαιτεί ένα ουσιαστικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, το οποίο βασίζεται στις αρχές της **αλληλεγγύης** και του **καταμερισμού του κινδύνου** και καλύπτει τις ανάγκες των πολιτών σε κάθε στάδιο της ζωής τους. Αυτό προαπαιτεί την ανάπτυξη κατώτατων ορίων κοινωνικής προστασίας για την εξασφάλιση της βασικής έστω προστασίας σε όλους όσους τη χρειάζονται, η οποία θα ενισχύεται από την ανταποδοτικότητα των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης που θα παρέχουν αυξημένα επίπεδα κοινωνικής προστασίας.

2. Εκσυγχρονισμός και ενδυνάμωση των εργασιακών συμβάσεων

Οι προτάσεις στο δεύτερο πυλώνα στοχεύουν στην ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό των θεσμών εργασίας. Οι κανονισμοί, τα εργασιακά συμβόλαια, οι συλλογικές συμβάσεις και τα συστήματα επιθεώρησης αποτελούν τα κύρια δομικά στοιχεία μιας δίκαιης κοινωνίας. Η δέσμη προτάσεων που εντάσσονται στον δεύτερο πυλώνα αφορούν στα εξής:

- **Καθολική κάλυψη των εργασιακών δικαιωμάτων.** Όλοι οι εργαζόμενοι ανεξάρτητα από τις συμβατικές τους υποχρεώσεις ή την εργασιακή τους κατάσταση πρέπει να διαθέτουν τα θεμελιώδη εργασιακά δικαιώματα, δηλαδή έναν «αξιοπρεπή μισθό εργασίας» (ILO Constitution, 1919), ανώτατα όρια ωρών εργασίας και προστασία της ασφάλειας και της υγείας τους στην εργασία. Συλλογικές συμβάσεις, νομοθεσίες και κανονισμοί μπορούν να αυξήσουν το εκάστοτε επίπεδο διαφύλαξης των δικαιωμάτων τους.
- **Ενισχυμένη ευελιξία στον καθορισμό του ωραρίου.** Οι εργαζόμενοι χρειάζονται μεγαλύτερη **αυτονομία** όσον αφορά το ωράριο εργασίας τους. Αξιοποιώντας την τεχνολογία μπορεί να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ δουλειάς και προσωπικής ζωής. Συνεχείς προσπάθειες χρειάζονται για την επιβολή **ανώτατων** αλλά και **ελάχιστων** ορίων στα ωράρια εργασίας, κάτι που θα βελτιώσει την παραγωγικότητα και αποδοτικότητα.
- **Διασφάλιση της συλλογικής αντιπροσώπευσης εργαζομένων και εργοδοτών μέσω του κοινωνικού διαλόγου.** Οι οργανώσεις εργαζομένων και εργοδοτών πρέπει να ενισχύσουν τη νόμιμη αντιπροσώπευσή τους μέσω καινοτόμων τεχνικών οργάνωσης και κυρίως της χρήσης της τεχνολογίας. Οφείλουν επίσης να χρησιμοποιήσουν τη συλλογική τους δύναμη για να συμφιλιώσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της τεχνολογίας ώστε να διασφαλίζεται η

αξιοπρεπής εργασία⁷. Αυτό σημαίνει την υιοθέτηση ενός ανθρωποκεντρικού μοντέλου διακυβέρνησης, το οποίο ρυθμίζει του κανόνες χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης και εξασφαλίζει ότι οι τελικές αποφάσεις που επηρεάζουν την ανθρώπινη εργασία θα λαμβάνονται από ανθρώπους. Η προσαρμογή των ψηφιακών πλατφορμών εργασίας που δραστηριοποιούνται διασυνورياκά και η διασφάλιση έστω των ελάχιστων δικαιωμάτων των εργαζομένων μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από μία διεθνή εποπτεία των κανόνων και ρυθμίσεων. Η τεχνολογική πρόοδος επιτάσσει την υιοθέτηση κανονισμών για τη χρήση πληροφοριών, δεδομένων και της «αλγοριθμικής διαφάνειας και λογοδοσίας», όπου ο εργασιακός χώρος και το είδος της εργασίας καθορίζονται ψηφιακά. Οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις πρέπει να λάβουν χώρα σε διεθνές επίπεδο και σύμφωνα με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 2030.

- **Κίνητρα για την προώθηση επενδύσεων σε τομείς αιεφόρου ανάπτυξης.** Τέτοιες επενδύσεις θα προωθήσουν παράλληλα την ισότητα των φύλων και θα δημιουργήσουν εκατομμύρια θέσεις εργασίας και νέες ευκαιρίες για μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Η ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας, η οποία καθορίζει το μέλλον των περισσότερων εργατών παγκοσμίως και συνδέεται άμεσα με την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα. Η επένδυση σε υψηλής ποιότητας τεχνολογικές υποδομές, κυρίως στην ύπαιθρο είναι απαραίτητη για την υποστήριξη υπηρεσιών και προϊόντων υψηλής αξίας.
- **Πολιτικές ενίσχυσης των εταιρικών επενδύσεων μακροπρόθεσμης απόδοσης.** Μέσω προσαρμογής της δημοσιονομικής πολιτικής, του τρόπου φορολόγησης και των επενδυτικών κινήτρων. Έτσι θα δίνεται την χρονική και οικονομική δυνατότητα για συνεχή εξέλιξη των δεξιοτήτων και των προσόντων των εργαζομένων/επιχειρηματιών και θα εξασφαλίζεται καλύτερη ποιότητα εργασιακού περιβάλλοντος.

Η επιτυχία του ανθρωποκεντρικού προγράμματος ανάπτυξης και εξέλιξης, το οποίο προτείνεται, εξαρτάται σημαντικά από την συνεκτικότητα μεταξύ αυτών των διαφορετικών πολιτικών. Παράλληλα, η ενίσχυση του κοινωνικού συμβολαίου απαιτεί την αυξανόμενη επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο και στους θεσμούς της εργασίας και την εκμετάλλευση ευκαιριών για βιώσιμη ανάπτυξη. Οι χώρες οφείλουν να σχεδιάσουν εθνικές στρατηγικές για το μέλλον της εργασίας, ενώ όλοι οι σχετικοί πολυμερείς-διεθνείς θεσμοί οφείλουν να εστιάσουν σε τέτοιες στρατηγικές. Συγκεκριμένα, σημαντική είναι η συστηματική και ουσιώδης σχέση μεταξύ του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, των οργανισμών του Bretton Woods και του ΔΟΕ, ως συνδυαστικοί κρίκοι εμπορικών, οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

⁷ Βλ. Σχετικά μελέτη του ΔΟΕ για την αξιοπρεπή εργασία: ILO (1999), Report of the Director-General: *DECENT WORK* (87th Session, Geneva).

4. Η Ελλάδα που αργεί

Για να είναι ο τελικός αντίκτυπος θετικός και να ανταποκριθούμε θετικά στις ραγδαίες αλλαγές που επηρεάζουν τον κόσμο της εργασίας θα πρέπει οι χώρες και όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, κυβερνήσεις, διαμορφωτές πολιτικής, επιχειρήσεις και εκπαιδευτική κοινότητα, να κινητοποιηθούν.

Η Ελλάδα είναι παραδοσιακά μία χώρα με ελάχιστη βιομηχανία και με οικονομία κατευθυνόμενη προς χαμηλά ή μεσαία επίπεδα τεχνολογικής διείσδυσης στις κατασκευές και υπηρεσίες. Μετά από μια βαθιά κρίση η προσπάθεια για την εξεύρεση ενός περισσότερο βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης και η εφαρμογή μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας και στο κοινωνικό κράτος είναι πιεστική ανάγκη.

Ενώ η 4^η Βιομηχανική Επανάσταση μπορεί αποτελέσει ευκαιρία ανάπτυξης για την χώρα, αν δεν συνδυαστεί με βασικές πολιτικές πρωτοβουλίες, θα επιτείνει τα υπάρχοντα προβλήματα της αβεβαιότητας και ανισότητας στην αγορά εργασίας και μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στην περαιτέρω χρηματοδότηση και ενίσχυση της κοινωνικής προστασίας.

Ενώ η 4^η Βιομηχανική Επανάσταση μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία ανάπτυξης για την χώρα, αν δεν συνδυαστεί με βασικές πολιτικές πρωτοβουλίες, θα επιτείνει τα υπάρχοντα προβλήματα στην αγορά εργασίας και θα αποτελέσει εμπόδιο στην περαιτέρω ενδυνάμωση της κοινωνικής προστασίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, μια αποτελεσματική στρατηγική για την ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας και κοινωνικής προστασίας αποτελεί προϋπόθεση για την μετάβαση στην 4η Βιομηχανική Επανάσταση και την ενίσχυση της θέσης της χώρας στο συνεχώς εξελισσόμενο διεθνές περιβάλλον. Το Νοέμβριο του 2016, η σημερινή κυβέρνηση δημοσίευσε την εθνική ψηφιακή της στρατηγική για την περίοδο 2016–2021, ιδρύοντας ξεχωριστό Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης. Το σχετικό έγγραφο θέτει διάφορες προτεραιότητες, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης προσαρμογής των ελληνικών παραγωγικών τομέων στην 4η Βιομηχανική Επανάσταση. Αυτή η στρατηγική δεν αποτελεί καινοτομία, στην πραγματικότητα από το 1990 κάθε νέα κυβέρνηση δημοσιεύει μια σχετική στρατηγική. Ο χρονικός όμως ορίζοντας αυτών των στρατηγικών πάντοτε ξεπερνάει τη διάρκεια παραμονής της εκάστοτε κυβέρνησης στην εξουσία, ενώ η κυβέρνηση που θα ακολουθήσει πάντοτε αγνοεί τη στρατηγική της προηγούμενης με αποτέλεσμα ποτέ μια στρατηγική να μην έχει εφαρμοστεί πλήρως.

Για την παρακολούθηση και αξιολόγηση της προόδου της τρέχουσας ψηφιακής στρατηγικής το ΔΙΚΤΥΟ λειτουργεί ένα **Παρατηρητήριο ψηφιακού εκσυγχρονισμού του Δημόσιου Τομέα** που παρακολουθεί και αξιολογεί την πορεία των δράσεων που στον κυβερνητικό σχεδιασμό. Στην ετήσια έκθεση

για το 2018⁸, φάνηκε ότι αρκετά δομικά χαρακτηριστικά της Δημόσιας Διοίκησης αποτελούν ακόμα τροχοπέδη στην αποτελεσματική πορεία προς την ψηφιακή Ελλάδα. Το προβληματικό θεσμικό και νομικό πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από κακής ποιότητας νομοθέτηση, έλλειψη κωδικοποίησης, νομοθετικά κενά και αντικρουόμενες θεσμικές ρυθμίσεις. Αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών αποτελεί η πολύ μεγάλη καθυστέρηση στην υλοποίηση των βασικών προβλέψεων του σχεδίου, με την χώρα να υπολείπεται σημαντικά έναντι του συνόλου σχεδόν (27η στις 28 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης)⁹ στον ψηφιακό εκσυγχρονισμό.

5. Δυνατά σημεία, αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές για την Ελλάδα

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη σχετική αναφορά για τη ψηφιακή πρόοδο στην Ελλάδα για το 2017, η χώρα χαρακτηρίζεται «ψηφιακά καθυστερημένη». Κατατάσσεται χαμηλά σε όλους τους δείκτες (όπως η συνδεσιμότητα, το ανθρώπινο κεφάλαιο, η χρήση του διαδικτύου, ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας και ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες) της ψηφιακής οικονομίας, παράλληλα όμως διαθέτει κάποια δυνατά σημεία, όπως η ευρυζωνική κάλυψη σταθερών στα νοικοκυριά, ο αριθμός των πτυχιούχων στην τεχνολογία, την μηχανολογία και τα μαθηματικά, το ποσοστό των ανθρώπων που έχουν ενεργή παρουσία στο διαδίκτυο και ο αριθμός των εταιρειών που χρησιμοποιούν υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (e-government services). Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα έχει τον μικρότερο αριθμό εξειδικευμένων εργαζόμενων στους τομείς τεχνολογίας, πληροφορικής και επικοινωνίας συγκριτικά με το συνολικό αριθμό εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού με ελάχιστες ψηφιακές ικανότητες.

Παρά την υστέρηση, η Ελλάδα μπορεί να κάνει το μεγάλο βήμα για την 4η Βιομηχανική Επανάσταση, η οποία δημιουργεί νέες ευκαιρίες ανάπτυξης. Η χώρα διαθέτει και συγκριτικά πλεονεκτήματα και ευκαιρίες αρκεί να ακολουθήσει συγκεκριμένα βήματα οργάνωσης και σχεδιασμού.

Παρά την υστέρηση, η Ελλάδα μπορεί να κάνει το μεγάλο βήμα για την 4η Βιομηχανική Επανάσταση, η οποία δημιουργεί νέες ευκαιρίες ανάπτυξης.

Οι ευκαιρίες που έχει η Ελλάδα είναι οι εξής:

⁸ Βλ. την μελέτη με τίτλο: «ΣΚΕΨΟΥ ΨΗΦΙΑΚΑ – ΣΚΕ.ΨΗ.» ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2018. Η μελέτη είναι διαθέσιμη εδώ: <http://todiktio.eu/images/pdf/%CE%B43-%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%202018%20v.1.pdf>

⁹ Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (DESI Ranking 2018)

Πρώτον, ανάπτυξης εταιριών που παρέχουν υψηλής τεχνολογίας καινοτόμες υπηρεσίες και προϊόντα, οι οποίες θα μπορούσαν να βοηθήσουν την οικονομία να υπερβεί τις μέχρι σήμερα μέτριες επιδόσεις όσον αφορά τα τεχνολογικά προϊόντα και τις υπηρεσίες. Τέτοιες καινοτόμες υπηρεσίες και προϊόντα θα μπορούσαν να προμηθεύονται από την Ελλάδα όλες οι χώρες της Ευρώπης και του κόσμου. Αυτές οι εταιρείες θα μπορούσαν να προσελκύσουν άμεσες ξένες επενδύσεις, απαραίτητες για την Ελλάδα που πασχίζει να ξεπεράσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

Δεύτερον, μέσα από ένα πρόγραμμα επενδύσεων στις νέες τεχνολογίες, επικεντρωμένες στις απαιτήσεις της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης, θα μπορούσαν να επωφεληθούν και οι *περισσότερο παραδοσιακοί παραγωγικοί τομείς* επιτυγχάνοντας τη μείωση τους κόστους της παραγωγής και παράλληλα αυξάνοντας την παραγωγικότητα και την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Οι νέες ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να αποτελέσουν πηγή δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, αιμοδοτώντας μια οικονομία όπως η Ελληνική που δεν παράγει νέες θέσεις εργασίας στους παραδοσιακούς κλάδους

Τρίτον, ο αυτοματισμός και η ψηφιοποίηση θα συμβάλλουν καθοριστικά στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών με *μικρότερο κόστος*, περιορίζοντας τα βάρη του κρατικού προϋπολογισμού.

Τέταρτον, οι νέες ψηφιακές πλατφόρμες που παρέχουν υπηρεσίες σε διάφορους κλάδους (τουρισμό, μεταφορές, κλπ) μπορούν – με τις κατάλληλες προϋποθέσεις και ρυθμιστικά πλαίσια - να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο δημιουργίας *νέων θέσεων εργασίας* σε μια οικονομία που δεν γεννά εύκολα «παραδοσιακές» θέσεις εργασίας. Η εξέλιξη αυτή θα βοηθούσε και στην αύξηση των εισοδημάτων και στον περιορισμό της ανεργίας. Βεβαίως, όπως φάνηκε και από τον διεθνή προβληματισμό, οι ψηφιακές πλατφόρμες προκαλούν και νέα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν, όπως τα προβλήματα αδήλωτης και επισφαλούς εργασίας¹⁰. Η αδήλωτη εργασία με τη σειρά της οδηγεί σε απώλειες του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και ενέχει κινδύνους και υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των εργαζομένων. Αυτά τα ζητήματα είναι σημαντικό για μια χώρα σαν την Ελλάδα να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά καθώς χαρακτηρίζεται παραδοσιακά από έναν αυξημένο τομέα «παραοικονομίας».

Πέμπτον, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υπάρξει επαρκές εισόδημα για να υποστηρίξει τη ζήτηση για τα προϊόντα υψηλής τεχνολογίας όπως και οι

¹⁰ Για τις μορφές και τις διαστάσεις της άτυπης απασχόλησης στην «οικονομία της πλατφόρμας», βλέπε την μελέτη του ΔΟΕ: ILO (2016), *NON-STANDARD EMPLOYMENT AROUND THE WORLD: UNDERSTANDING CHALLENGES, SHAPING PROSPECTS*.

σχετικές ψηφιακές ικανότητες και δυνατότητες για πρόσβαση στο διαδίκτυο. Για να επιτευχθεί συνεπώς η άντληση του μέγιστου δυνατού οφέλους **χρειάζεται συντονισμένη πολιτική παρέμβαση σε μια σειρά από τομείς που αφορούν την αναπροσαρμογή των δημόσιων πολιτικών, των επιχειρήσεων, την μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας, την συνεχή εκπαίδευση και κατάρτιση αλλά και την επένδυση στην αναβάθμιση των υποδομών και των δικτύων.**

5.1 Οι προτάσεις για την Ελλάδα

- Συνυπολογίζοντας τόσο τα δυνατά σημεία και τα πλεονεκτήματα της χώρας όσο και τα σημεία που υστερεί, είναι σημαντικό για το παραγωγικό μέλλον της χώρας να γίνει αντιληπτό από τώρα **η ανάγκη χάραξης, μακροχρόνιας και συνεπούς ψηφιακής στρατηγικής**. Δυστυχώς από την σημερινή πολιτική αντιπαράθεση, την κυρίαρχη προγραμματική ατζέντα των κομμάτων – με ορισμένες μικρές εξαιρέσεις – και τον δημόσιο διάλογο που συντελείται στην Ελλάδα, απουσιάζει δραματικά η προσέγγιση των θεμάτων της ψηφιακής στρατηγικής και της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης.
- **Μια δεύτερη προτεραιότητα είναι η βελτίωση της ικανότητας των εργαζομένων να συμμετέχουν δυναμικά στην ψηφιακή κοινωνία του μέλλοντος**. Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να ενσωματώσει τις διαδικασίες απόκτησης ψηφιακών ικανοτήτων σε ένα πρώιμο στάδιο της εξέλιξης των μαθητών, καθώς και να παρέχει ευέλικτες, καινοτόμες και προσιτές οικονομικά δυνατότητες εκπαίδευσης και κατάρτισης για τους μεγαλύτερους σε ηλικία εργαζόμενους. Οφείλει επίσης να ενισχύει και να καλλιεργεί τις δεξιότητες των μαθητών ως σημαντικά εφόδια που θα εμποδίσουν την αντικατάστασή τους από τα ρομπότ στο μέλλον.
- **Η ψηφιακός μετασχηματισμός της δημόσιας διοίκησης** είναι επίσης καθοριστικό βήμα και δημιουργεί κίνητρα για τους πολίτες να αποκτήσουν τις σχετικές ικανότητες ενώ παράλληλα συμβάλει στη διαφάνεια και αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης.
- **Άλλη σημαντική προτεραιότητα είναι η εγκαθίδρυση ενός εταιρικού περιβάλλοντος φιλικού προς την καινοτόμα επιχειρηματικότητα και τις start up επιχειρήσεις**. Προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο αποτελούν ένα δικαιότερο, περισσότερο διαφανές και μακρόπνοο φορολογικό σύστημα, καθώς και αμεσότερη σύνδεση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της πανεπιστημιακής έρευνας.
- **Καθοριστική προτεραιότητα αποτελεί επαναπροσδιορισμός των κανόνων στην απασχόληση και την κοινωνική προστασία**. Η εργασία που σχετίζεται με τις ψηφιακές πλατφόρμες θα πρέπει να πλαισιωθεί από κανόνες, ευέλικτους μεν αλλά με στοιχεία εξασφάλισης δικαιωμάτων και εργασιακής αξιοπρέπειας για τους νέας μορφής εργαζομένους, με βάση τις καλύτερες μέχρι σήμερα διεθνείς πρακτικές.

6. Με ορίζοντα το μέλλον

Οι ανατροπές στο μοντέλο εργασίας και παραγωγής, όπως τα γνωρίζαμε μέχρι σήμερα είναι αναπόφευκτες. Η Ελλάδα έχει πολλά να κερδίσει από τις ευκαιρίες που προσφέρει η νέα εποχή αν αποφασίσει να βρεθεί στην πρωτοπορία των αλλαγών. Οι απαιτήσεις της νέας ψηφιακής εποχής ξεπερνούν τα μέχρι σήμερα παραδοσιακά μοντέλα συμβάσεων και συνθηκών εργασίας, προκαλώντας την ανάγκη για καινοτόμες θεσμικές ρυθμίσεις με μεγαλύτερη ευελιξία και ρηξικέλευθες κανονιστικές προβλέψεις, προσαρμοσμένες στο νέο ψηφιακό εργασιακό περιβάλλον. Οι ανατροπές αυτές καλούν όλους τους εμπλεκόμενους φορείς- Κράτος και Κοινωνικούς Εταίρους- να υιοθετήσουν νέες τολμηρές στρατηγικές και τους ίδιους τους εργαζόμενους να αναπροσαρμόζονται συνεχώς ώστε να παραμένουν ενεργοί στις απαιτήσεις της σύγχρονης και μελλοντικής αγοράς εργασίας.

Οι απαιτήσεις της νέας εποχής ξεπερνούν τα μέχρι σήμερα παραδοσιακά μοντέλα, προκαλώντας την ανάγκη για καινοτόμες θεσμικές ρυθμίσεις με μεγαλύτερη ευελιξία και ρηξικέλευθες κανονιστικές προβλέψεις.

Όπως είδαμε, οι αλλαγές που συντελούνται μπορούν να ρυθμίζονται και να εποπτεύονται από μεγάλους διεθνείς οργανισμούς όπως είναι ο ΔΟΕ, με παράλληλη όμως προσαρμογή και των εθνικών οικονομιών και συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Οι πρόσφατες προτάσεις για ένα ανθρωποκεντρικό μέλλον της εργασίας και την διακυβέρνησή του σε παγκόσμιο επίπεδο είναι μόνο η αρχή μιας μεγάλης συζήτησης για το μέλλον της εργασίας που ενέχει απειλές όσο και ευκαιρίες. Έχει να κάνει όχι μόνο με το πως μπορούμε να διαχειριστούμε τη νέα εργασιακή πραγματικότητα που διαμορφώνει η ψηφιακή οικονομία, αλλά και με την ευθύνη των χωρών για διεθνή συνεργασία.

Από τη μια, **ο απομονωτισμός και η εθνική εσωστρέφεια που μπορούν να οδηγήσουν ηγεσίες που καθοδηγούνται από τον τεχνολαϊκισμό**, από την άλλη, **ο προοδευτικός πραγματισμός και η προοπτική για ένα νέο μοντέλο υπεύθυνης παγκόσμιας διακυβέρνησης**. Για τις δυνάμεις του προοδευτικού πραγματισμού, ακόμα και τα πιο μεγάλα κράτη θα αποδειχθούν στην πορεία πολύ μικρά για να αντιμετωπίσουν από μόνα τους τις αλλαγές που έρχονται στον κόσμο της εργασίας. Χωρίς τη στενή συνεργασία και μια ανθρωποκεντρική ατζέντα για το μέλλον της εργασίας, η επόμενη φάση εξέλιξης της τεχνολογίας σε συνδυασμό με τις δημογραφικές μεταβολές και τις οικονομικές ανισορροπίες θα οδηγήσει εύκολα σε ψευδείς εθνοτικές ή/και περιφερειακές διαιρέσεις, τροφοδοτώντας νέες πολιτικές ακρότητες και αναδεικνύοντας νέους «σωτήρες». Τι θα προκύψει μέσα από τη μεγάλη αυτή ανισορροπία; Ενδεχομένως ότι ο λαϊκισμός 4.0. είναι πολύ σκληρός για να πεθάνει αλλά όχι ανίκητος αν αντιμετωπιστεί με πρόβλεψη και γενναιότητα...